

MARIJA GIMBUTIENĖ APIE INDOEUROPIEČIŲ PROTĖVYNĖS PROBLEMA

Kalbininkai pirmieji pradėjo ieškoti indoeuropiečių tautų prokalbes. Baltų, ypač lietuvių, kalbų konservatyvumas turėjo nemažą reikšmę indoeuropiečių prokalbei rekonstruoti. XVIII a. susipažinus su sanskritu Indijoje, atsivėrė nauji horizontai indoeuropiečių kilmei nustatyti. Iš pradžių buvo pastebėtas graikų, lotynų, persų ir indų žodžių giminiškumas. 1786 m. anglų kalbininkas V. Džonsas (Jones) teigė, kad graikų, lotynų ir senoji indų kalbos turėjusios būti tos pačios kilmės. Kiek vėliau pradėta lyginti gerokai daugiau kalbų, įtraukta ir lietuvių. [...]

Sanskritas ir baltų kalbos pasidarė du poliai, tarp kurių imta ieškoti indoeuropiečių protėvynės. XIX a. antrojoje pusėje, remiantis kalba, pradėta mėginti rekonstruoti indoeuropiečių tautų prokalbę. Protėvynės buvo ieškoma vidutinio klimato zonoje, nes šiose kalbose yra keturių metų laikų pavadinimai, o tropinės ar subtropinės augalijos ir gyvūnijos pavadinimų nėra. Toji vieta turėjo būti toli nuo jūros ar vandenyno, nes neaptikta bendro jūros pavadinimo.

Kontinentinė Europa ir Centrinė Azija maždaug atitinka šias sąlygas, ir dėl kontinentinės juostos kalbininkai nesiginčija. Bendri medžių ir miško žvėrių vardai taip pat atitinka tas sąlygas. [...]

Iš trumpos apžvalgos matyti, kad kalbininkai protėvynės ieškojo daugiausia rytuose: į šiaurę nuo Juodosios, Kaspijos ir Aralo jūrų, pietinėje Uralo srityje ar dar toliau rytuose, taip pat Vidurio Europoje į rytus nuo Reino.

Kodėl taip nesutarta? Viena iš priežasčių ta, kad kalbotyra be kitų mokslų pagalbos protėvynės klausimo išspręsti negali: pvz., chronologijos, ypač ankstesnės negu 5000 m. prieš dabartį, ir apytikriai nustatyti nepajėgia. Visai nenuostabu, kad lingvistai, ieškodami geografinės protėvynės teritorijos, svyravo tarp Vidurio Europos ir Centrinės Azijos: tame plote indoeuropiečiai buvo paplitę, bet ne tuo pačiu metu, ir kalbotyros metodais neįmanoma susekti, kur ankstyviausias židinytis. Tokioms problemoms spręsti būtinas glaudus kalbininkų ir archeologų bendradarbiavimas.

Kai lingvistai skelbė pionieriškus darbus iš lyginamosios indoeuropiečių kalbotyros, archeologai težengė pirmuosius žingsnius. Archeologijos mokslas pradėjo augti tik XIX a. antrojoje pusėje. Dėmesio centre buvo Šiaurės vakarų Europa, o Rytų ir ypač rytinė Vidurio Europos dalis — svarbiausia sritis Europos indoeuropėjimui suprasti — intensyviai pradėta tyrinėti tik po Antrojo pasaulinio karo. [...]

Situacija pasikeitė, kai Rytų Europoje susikaupė daugiau archeologinių radinių iš sistemingų XX a. vidurio tyrinėjimų ir kai chronologijai nustatyti buvo pradėtas taikyti radiokarbono metodas. Pasidarė aišku, kad indoeuropiečių protėvynė, kaip ir prokalbė, yra ne fikcija, o istorijos faktas, kurį galima įrodyti archeologijos duomenimis.